

Krzysztof T. Konecki

"Interakcjonizm symboliczny",
Herbert Blumer, Kraków 2008 :
[recenzja]

Media, Kultura, Społeczeństwo nr 1 (4), 205-208

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRZYSZTOF T. KONECKI
Uniwersytet Łódzki
krzysztof.konecki@gmail.com

INTERAKCJONIZM SYMBOLICZNY (HERBERT BLUMER)

Herbert Blumer (2008), *Interakcjonizm symboliczny*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków

Wydanie książki Herberta Blumera *Interakcjonizm symboliczny* jest bardzo pozytywnym faktem w polityce publikacyjnej polskiego środowiska socjologicznego. Znakomity pomysł wydawnictwa Nomos odnośnie wydawania serii dotyczącej współczesnych teorii socjologicznych pomoże w studiowaniu i propagowaniu teorii socjologicznych na naszym, polskim gruncie. Książka została poprzedzona dwoma wstępami, E. Hałas i tłumaczki książki G. Woronieckiej. W sytuacji gdy symboliczny interakcjonizm dobrze się ma w Polsce, zarówno w sensie organizacyjnym (Sekcja Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu), badawczym, jak i opracowań teoretycznych, dziwnym wydawał się fakt, że do tej pory nie opublikowano podstawowych prac tej orientacji. Książka, o której mowa, jest jedną z ważniejszych prac w socjologii światowej, ukazała się pierwotnie w roku 1969 i była zbiorem opublikowanych i wybranych artykułów Herberta Blumera, wraz z obszernym pierwszym rozdziałem, który został opublikowany wówczas po raz pierwszy.

Praca jest teoretyczno-metodologicznym podsumowaniem podstawowych założeń symbolicznego interakcjonizmu, tak jak go propagował H. Blumer. Interpretacje i pochodzące z tych interpretacji znaczenia, mające ponadto korzenie w interakcji społecznej, są fundamentem wytwarzającego się, i ciągle fluktuującego, społeczeństwa. Taki obraz społeczeństwa jest sprzeczny z tym, co zwykle socjologowie sądzą na temat fundamentów życia społecznego. Struktury społeczne są tymi funda-

mentami dla wielu orientacji socjologicznych, również dla tych dominujących w socjologii akademickiej. Blumer pokazuje, że struktury są wytwarzane i zmiennalne, podlegają interpretacji i są obiektami, którym nadaje się znaczenia i wobec których podejmuje się działania. Struktury mogą być efektem działań, ale ich ontologiczna stabilność jest wątpliwa, bowiem procesy interpretacji nie zawsze podtrzymują ich trwałość.

Książka Blumera jest także książką metodologiczną i to chciałbym szczególnie podkreślić. Może być ona używana do nauczania metodologii badań społecznych. Krytyczna analiza pojęcia zmiennej, wpływu, korelacji, tradycyjnego protokołu badawczego itp. pozwala pokazać wady i ograniczenia powszechnie stosowanej metodologii i wynikających z niej metod w badaniu życia społecznego. Zależności pomiędzy zmiennymi nie uwzględniają procesów interpretacji i nawet użycie w analizie wielu zmiennych pośredniczących nie pokazuje, jak one działają w realnym życiu podmiotów, którzy często są „nośnikami” znaczeń i operacji pozwalających „zdefiniować” zmienną.

Ciekawy jest kontekst ukazania się pracy Blumera w USA w roku 1969. Lata 60. to lata, gdy ukazywały się prace E. Goffmana, H. Garfinkela, A. Straussa i B. Glasera i wielu innych. To okres reakcji socjologii interpretatywnej/interakcjonistycznej, która była w odwrocie od lat 50., wobec panującej i dominującej „orientacji pozytywnej” w socjologii, a dającej swój wyraz głównie w funkcjonalno-strukturalnym podejściu. Choć należy podkreślić, że duża część socjologii empirycznej była ateoretyczna, bądź eklektyczna. Blumer nawołuje do używania pojęć teoretycznych i ogólnych. Jednak użycie tych pojęć ma być konsekwencją empirycznej pracy badawczej, zwanej przez niego „eksploracją” i w konsekwencji analizą istniejących pojęć i sprawdzającą ich adekwatności (tzw. „inspekcja”) w relacji do zebranego, bądź ciągle zbieranego materiału empirycznego.

Analiza powiązana ze zbieraniem materiałów empirycznych i podkreślanie badań realnych sytuacji i działań uczestników życia codziennego przypomina nam to, co A. Strauss i B. Glaser proponują w pracy *Discovery of Grounded Theory* (1967). Praca ta, opublikowana dwa lata wcześniej niż książka Blumera z pierwszym rozdziałem Blumera, o podobnym (ale nie jednakowym) przesłaniu metodologicznym, czerpie z tych samych źródeł co Blumer. Są to źródła początków Szkoły Chicago, gdzie nacisk na badania empiryczne, wyjście w teren i „pobrudzenie sobie rąk” były zaleceniami metodologicznymi szkoły Roberta Parka i Ernesta Burgessa. Według Blumera można co najwyżej używać wstępnie pojęć jako kategorii „uczulających”, pokazujących tylko, co obserwować i wyczuwających badacza na pewne obszary i problemy do obserwacji. Nacisk na ciągłe sprawdzanie użyteczności pojęć w trakcie analizy teoretycznej zebrane-

go materiału empirycznego jest niejako wspólnym osiągnięciem symbolicznego interakcjonizmu w zakresie metodologii nauk społecznych. Dotyczy to zarówno prac Blumera, jak Glasera i Straussa. Pojęcia socjologiczne nie mogą być raz na zawsze zdefiniowane bowiem ze względu na procesualny charakter rzeczywistości społecznej nie zawsze mogą być dopasowane do kontekstualnych użyc tych pojęć. Typowe zdefiniowane zmienne o zamkniętym i dookreślonym zakresie wskaźników nie oddają i nie pasują do procesualnego charakteru rzeczywistości. Rzeczywistość społeczna powinna być opracowywana konceptualnie przy uwzględnieniu jej dynamiczności, gdzie związki pomiędzy pojęciami tworzą uogólnienia teoretyczne.

Oryginalny rok wydania książki Blumera na pewno w jakimś stopniu jest związany z wydaniem przełomowego metodologicznego dzieła Glasera i Straussa (1969). Blumer na pewno pierwszy wskazywał na konieczność analizy konceptualnej (inspekcji) w badaniach empirycznych. Glaser i Strauss dodali do tego konkretne procedury analityczne. Zresztą sami wskazują często na swe korzenie teoretyczne, dotyczące stworzenia metodologii teorii ugruntowanej (Glaser 1998: 31–33).

Książka Blumera jest znakomitym wykładem metodologii nauk społecznych. Prawie wszystkie rozdziały tej książki mają charakter metodologiczny, oprócz silniejszych akcentów teoretycznych w rozdziale drugim i trzecim.

Blumer pokazuje w pracy metodologię symbolicznego interakcjonizmu, a mianowicie, że badanie socjologiczne jest badaniem pogłębionym i wymagającym olbrzymiego wysiłku eksploracyjnego (możemy powiedzieć etnograficznego). Badania powinny być wykonywane niejako „wszerz”, a nie tylko „wzdłuż” powiązań pomiędzy zmiennymi (s. 150). Odnośnie doboru próby ciągle ważne jest stwierdzenie, które mówi o takim doborze próby, by można było zrekonstruować konceptualnie proces, a nie tylko dobierać próbę tak, by móc wyizolować odrębne i proste związki (s.151). Analiza konceptualna powinna uwzględniać temporalny wymiar życia społecznego i działań.

Takie też zasady analizy możemy odnaleźć w metodologii teorii ugruntowanej, gdzie „teoretyczny dobór próby” (*theoretical sampling*) ma na celu znalezienie takich sytuacji i danych empirycznych, które pozwolą zrekonstruować jakiś podstawowy proces społeczny. Dla Straussa i Glasera (1967) wymiar temporalny jest podstawowym pryzmatem oglądu rzeczywistości społecznej. Problem badawczy wyłania się stopniowo, będąc wynikiem konfrontacji danych empirycznych i analizy teoretycznej. Ten problem zostaje następnie teoretycznie opracowany w postaci kategorii oraz tez/hipotez. Tak również widział zadanie badań empirycznych Blumer, dbając ciągle o dopasowanie pojęć do danych empirycznych

i uważając, że teoretyczne założenia aprioryczne powinny konfrontować się ciągle z rzeczywistością. Jego krytyka pracy W. Thomasa i F. Znanieckiego (1918–1929/1976), zawarta w omawianej książce, dotyczy głównie braku w pracy tych ostatnich konfrontacji założeń teoretycznych z danymi empirycznymi. Wiele z tych założeń oraz pojęć nie znajduje, według niego, potwierdzenia empirycznego (s. 91–99). Glaser i Strauss idą dalej w konsekwencjach tej krytyki i twierdzą, że należałoby pojęcia teoretyczne generować z danych i problem adekwatności będzie rozwiązywany w trakcie samej teoretycznej analizy danych (Glaser, Strauss 1967: 15).

Ciekawa jest również krytyka badań nad wpływem mass mediów na postawy i zachowania ludzi (rozdz. 11). Blumer krytykuje proste traktowanie „wpływu medium” jako zmiennej niezależnej. Prezentacje medialne ciągle ulegają zmianom, podobnie zmienna jest wrażliwość ludzi na kontakt z mediami, a także różne media wpływają na siebie. Ten skomplikowany „ruch zmian” trwa w czasie i trudno jest utrwalić jakąś zmienną w jednym punkcie czasowym i traktować ją jako zmienną niezależną. Ponadto efekty przedstawień podlegają procesowi interpretacji, na który oddziałują bodźce, wskazówki, sugestie i definicje sytuacji zaczerpnięte od innych. Tenże proces interpretacji, z kolei, podlega często procesowi zbiorowego definiowania sytuacji. Badanie wpływu mediów na zachowania i postawy powinno zatem uwzględniać te procesy i wymiar temporalny, a próba powinna reprezentować „populację” w sensie rozwijającej się organizacji, a nie wielu zróżnicowanych jednostek.

Herbert Blumer dał silny impuls do rozwoju metodologii jakościowej i metodologii w ramach opcji teoretycznej zwanej symbolicznym interakcjonizmem w wielu obszarach rzeczowych. Wyrazem tego jest właśnie omawiana praca.

Podkreślmy raz jeszcze wagę wydanej książki dla nauczania metodologii nauk społecznych i jej aktualność. Myślę, że książka ta długo będzie inspirowała socjologów jakościowych oraz szerzej będzie służyła w refleksyjnym nauczaniu metod i metodologii nauk społecznych.

Bibliografia

- Glaser B. (1998), *Doing grounded theory: Issues and discussions*, Sociology Press, Mill Valley, CA.
- Glaser B., Strauss A.L. (1967), *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Aldine, Chicago.
- Thomas W.I., Znaniecki F. (1918–29/1976), *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. 1–5, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.